

ეროვნული ბანკის ურთიერთობა კომერციულ ბანკებთან და მისი გავლენა ქვეყნის ეკონომიკაზე

თამარ ლაგვილაშვილი, სტუ-ს მაგისტრი

რეზიუმე

საბანკო სისტემა საბაზრო ეკონომიკის ყველაზე აუცილებელი და ამავე დროს ერთ-ერთი ურთულესი სფეროა, რომელიც უშუალოდ ზემოქმედებს პრაქტიკულად ეკონომიკის ყველა დარგზე.

დღესდღეობით საქართველოს საბანკო სისტემა ეროვნული ბანკის დამსახურებით მეტი საიმედოობით გამოირჩევა, რის გამოც საქართველოს ეროვნულმა ბანკმა, როგორც საბანკო სისტემის მდგრადობაზე პასუხისმგებელმა ორგანომ, თავისი საზედამოებლო ფუნქციის განხორციელებისას აქცენტი უპირატესად გადაიტანა კომერციული ბანკების ფინანსური მდგომარეობის შეფასებაზე, კერძოდ ისეთ პარამეტრებზე, როგორიცაა კაპიტალი, აქტივები, ლიკვიდობა და მოგება-მენეჯმენტის საკითხები.

Summary

Bank system is one of the most important and at the same time one of the most difficult fields, that makes influence on practically all fields of economy.

At the present moment due to the National Bank the bank system became more reliable, that is why the National Bank of Georgia as the authority responsible for stability of bank system, while fulfillment of its supervision functions focused its attention on evaluation of financial state of commercial banks and in particular on such parameters as capital, assets, liquidity and income management.

* * * * *

საბანკო სისტემა მნიშვნელოვან როლს ასრულებს საბაზრო ეკონომიკის პირობებში. კომერციული ბანკების საქმიანობის მეშვეობით ქვეყანაში ხდება თავისუფალი ფულადი სახსრების აკუმულაცია, კაპიტალის წყაროების ჩამოყალიბება გაფართოებული კვლავწარმოების შეუფერხებელი განხორციელებისათვის, ამ პროცესის ყველა მონაწილის: სახელმწიფოს, სამეურნეო სუბიექტების, მოსახლეობის დროებით თავისუფალი ფულადი სახსრების გადანაწილების გზით.

ბანკები არა მარტო კომერციულ დაწესებულებებს, არამედ მნიშვნელოვან სოციალურ ინსტიტუტებსაც წარმოადგენენ. ისინი როგორც კომერციული საწარმოები მაქსიმალურად შესაძლო მოგების მიღებით არიან დაინტერესებულნი, ხოლო როგორც სოციალური ინსტიტუტები ფინანსური ინფრასტრუქტურის მთავარ რგოლს წარმოადგენენ და საბიუჯეტო სისტემასთან ერთად სახელმწიფოს ფუნქციონირების სტაბილური პირობების და მოსახ-

ლეობის საყოფაცხოვრებო დონის ამაღლების უზრუნველყოფას ემსახურებიან.

საბანკო სისტემა საბაზრო ეკონომიკის ყველაზე აუცილებელი და ამავე დროს ერთ-ერთი ურთულესი სფეროა, რომელიც უშუალოდ ზემოქმედებს პრაქტიკულად ეკონომიკის ყველა დარგზე.

ქვეყნის ეკონომიკური პოლიტიკის უმთავრეს პრიორიტეტს ეკონომიკური ზრდის მაღალი და მდგრადი ტემპების უზრუნველყოფა წარმოადგენს. აღნიშნული მიზნის მისაღწევად ეკონომიკაში საბანკო სექტორის როლის ამაღლება სახელმწიფოს ერთ-ერთი უმთავრესი ამოცანაა.

ორსაფეხურიანი საბანკო სისტემა ბანკებს შორის ურთიერთობების ორ სიბრტყეში აგებულია: არის აგებული: ვერტიკალურზე და ჰორიზონტალურზე. ვერტიკალური ურთიერთობები ცენტრალურ ბანკს, რომელიც “ბანკთა-ბანკის”, მმართველობის ცენტრსა და დაქვემდებარებულ რგოლებს შორის ურთიერთობას ითვალისწინებს. ჰორიზონტალური ურთიერთობები — კომერციულ ბანკებს შორის ურთიერთობებს ითვალისწინებს.

XX საუკუნის 80-იანი წლების ბოლოს, დღის წესრიგში დადგა არსებული ეკონომიკური სისტემის შეცვლა საბაზრო ეკონომიკით, რასაც მოჰყვა ამ სისტემისათვის დამახასიათებელი კომერციული საბანკო სისტემის ფორმირება. ეს პროცესი საქართველოში სტიქიურად დაიწყო. 1989 წ. 20 ბანკი ფუნქციონირებდა, 1990 წლის ბოლოსათვის 200 გადააჭარბა. საქართველოში საბაზრო ეკონომიკაზე გარდამავალი პერიოდის ეკონომიკური რეფორმების კომპლექსურ პროგრამაში განსაკუთრებული ადგილი ჰქონდა დათმობილი საკრედიტო ორგანიზაციას. მიღებულ იქნა კანონები ეროვნული ბანკისა და კომერციული ბანკის საქმიანობის შესახებ. ამ კანონებით ქვეყნის ტერიტორიაზე ბანკებს მიეცა თანაბარ პირობებში ფუნქციონირების საშუალება. საქართველოს საკრედიტო სისტემის სტრუქტურა XXI საუკუნის დასაწყისისათვის შემდეგნაირად გამოიყურებოდა: 1) საქართველოს ეროვნული ბანკი; 2) კომერციული ბანკები; 3) სპეციალიზებული საკრედიტო-საფინანსო ინსტიტუტები.

საქართველოს თანამედროვე საკრედიტო სისტემის ახალი სტრუქტურა შეესაბამება საბაზრო ეკონომიკის მოთხოვნილებებს. ამასთან უნდა აღინიშნოს, რომ საკრედიტო სისტემის ფორმირებას გააჩნდა და დღესაც გააჩნია რიგი ნაკლოვანებებისა. საწყის ეტაპზე იქმნებოდა საფინანსო ინსტიტუტები სუსტი ფინანსური ბაზით, რის გამოც კლიენტების ხარისხიან მომსახურებას ვერ უზრუნველყოფდნენ, ძირითადად იძლეოდნენ მოკლევადიან კრედიტებს, გრძელვადიანი საინვესტიციო რესურსები ქვეყნის

კომერციულ ბანკებს ფაქტობრივად არ გააჩნდათ. თანდათან მიმდინარეობდა ბანკების შერწყმისა და განმსხვილების ტენდენცია. ამით იყო განპირობებული, რომ 228 კომერციული ბანკიდან 2009 წლისათვის ფუნქციონირებდა 20 ბანკი.

საქართველოს ეროვნული ბანკის საქმიანობა რეგულირდება საქართველოს ეროვნული ბანკის შესახებ ორგანული კანონით და საქართველოს კონსტიტუციით. მთავარი ფუნქცია მონეტარულ ნაწილში არის ფასებისა და ბაზრის სტაბილიზაცია, რაც დაკავშირებულია ანტიინფლაციური პოლიტიკის წარმართვასთან. ინფლაცია ხშირად დაკავშირებულია ქარბნარმოებასთან ან ხარჯების ზრდასთან. აქედან გამომდინარე, ინფლაციური წნევის შესარბილებლად გამოიყენება ფულად-საკრედიტო პოლიტიკის ინსტრუმენტები და უპირველესად, სააღრიცხვო განაკვეთების აწევა. სააღრიცხვო განაკვეთების გაძვირებით ძვირდება საკრედიტო რესურსების ფასი და შესაბამისად, იზრდება დეპოზიტების განაკვეთებიც. ერთის მხრივ კომერციული კრედიტის გაძვირება ამცირებს სამეწარმეო საქმიანობას, მეორეს მხრივ ზრდის დეპოზიტების მიმზიდველობას ფიზიკური და იურიდიული პირებისათვის. შესაბამისად, გარკვეული პერიოდის შემდეგ დეპოზიტების მიმზიდველობის გაზრდით, ხდება თავისუფალი ფულადი სახსრების საბანკო არხებში გადაღწევა, რაც მოთხოვნის შემცირების წინაპირობა ხდება. ნიშანდობლივია, რომ მონეტარული პოლიტიკის გამკაცრების პარალელურად საბიუჯეტო-საგადასახადო პოლიტიკაც ანალოგიურ რეჟიმში გადადის და სამომხმარებლო მოთხოვნის შემცირებას უნდა ემსახურობდეს. იგი უპირველესად, დამატებითი ხარჯების შემცირებას და საგადასახადო შეღავათების შემცირებას ითვალისწინებს საბიუჯეტო ადმინისტრირების ანუ გადასახადების ამოღების ზრდით. უნდა აღინიშნოს, რომ სამომხმარებლო მოთხოვნის ზრდა დაკავშირებულია შემოსავლების მატებასთან, რაც თავის მხრივ უშუალოდ შრომის ნაყოფიერების ზრდის შედეგად მიიღწევა. ამასთან სამომხმარებლო მოთხოვნის ზრდა საინვესტიციო აქტივობის ზრდასთან ერთად, დანაზოგების შემცირებასაც იწვევს და ზრდის ბიუჯეტის საშემოსავლო ნაწილსაც.

ცალკეა გამოსაყოფი საკრედიტო დაწესებულებების ზედამხედველობა, კონტროლი და რეგულირება; დღეს საქართველოში ეს ფუნქცია ეროვნულ ბანკს 2007 წლიდან აღარ აქვს და მას ახორციელებს საფინანსო ზედამხედველობის სააგენტო, რომელიც სტრუქტურულად გამოყოფილია ეროვნული ბანკისაგან. აღსანიშნავია, რომ თანამედროვე საბანკო სისტემებში არიან ქვეყნები, სადაც საბანკო ზედამხედველობა შედის ცენტრალური ბანკების ფუნქციებში, ანალოგიურად მთელი რიგი ქვეყნები (ბალტიის სახელმწიფოები, სკანდინავიის ქვეყნები, ავსტრია, ხორვატია, ლუქსემბურგი და ა.შ), მათ შორის საქართველო დიფერენცირებულ მოდელს არჩევს. საბანკო ზედამხედველობა მოიცავს გარე (off site) და შიდა (inn site) ინსპექტირებას. თანამედროვე ზედამხედ-

ველობის მეთოდოლოგია ეყრდნობა კომერციული ბანკების საქმიანობის ზედამხედველობისა და რეგულირების წესს და აგებულია ხუთი კომპოზიტის პრინციპზე, რაც CAMEL-ის სისტემის სახით არის ცნობილი. იგი შემდეგნაირად იმეორება:

C-კაპიტალის ადექვატურობა (საკუთარი სახსრების შეფარდება მთლიან აქტივებთან);

A- აქტივების ხარისხის მაჩვენებელი ლიკვიდობისა და რისკების შენონვის მიხედვით;

M- მენეჯმენტის დონე ანუ მმართველების კვალიფიკაცია;

E- შემოსავლიანობა.

L- ლიკვიდობის მაჩვენებელი (ლიკვიდური აქტივების შეფარდება სხვა აქტივებთან);

დღეს საქართველოში საბანკო რეგულირება ეყრდნობა კომერციული ბანკების ფინანსური ანგარიშგებისა და სტატისტიკური მონაცემების საფუძველზე ფინანსური მდგომარეობის CAMEL-ის სისტემით ანალიზისა და შეფასების მეთოდურ სახელმძღვანელოს.

თავის მხრივ საბანკო მენეჯმენტი ეყრდნობა ცნობილი “ოთხი თვალის” პრინციპსაც, რაც გულისხმობს ბანკის მინიმუმ ორი მენეჯერის მართვის დაშვებას. ასევე არანაკლებ მნიშვნელოვანია ე.წ. ჩინეთის კედლის პრინციპი, რაც ბანკის მენეჯმენტისა და რგოლების ფუნქციების ისეთ გადანაწილებას გულისხმობს, რაც მაქსიმალურად აგვაცილებს ინტერესთა კონფლიქტების წარმოშობას.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. ცაავა გ. ხანთაძე გ. – საბანკო საქმე (სახელმძღვანელო) — თბილისი, გამომცემლობა „განი“, 2014, 600გვ.
2. ბასილაია კ. გლიპარტია ზ. — ფინანსური კონტროლი: სახელმძღვანელო, თბილისი, გამომც. „უნივერსალი“, 2012
3. Навои А. В. Центральный банк в глобальном хозяйстве - Москва: ГОУ ВПО „РЭУ им. Г.В. Плеханова, 2010-528с
4. www.nbg.gov.ge
5. www.imf.org